

Pojava i opšte karakteristike razvoja partizanskog ratovanja

General-potpukovnik u penziji prof. *JOVO NINKOVIĆ*

Partizanski ratovi su otpočinjani i vođeni u veoma različitim istorijskim, društveno-političkim, vojnostrategijskim i drugim uslovima, koji su kao činioци značajno opredeljivali ne samo mogućnost njihovog otpočinjanja i vođenja već i karakter njihove organizacije, način izvođenja borbenih dejstava i druge karakteristike.

Analiza globalnih društveno-političkih uslova, kao najšireg društveno-istorijskog okruženja, pokazuje da su se ti ratovi vodili: (1) kao oblik oslobodilačkih ratova protiv okupatora, (2) kao oblik antikolonijalnih ratova, i (3) kao oblik unutrašnjih građanskih ratova.

Svaka od te tri grupe uslova bila je unekoliko specifična, kako po suštini, tako i po načinu ispoljavanja, što se najneposrednije odražavalo na organizaciju, način vođenja i druga pitanja konkretnog partizanskog rata.

U kompleksu vojnostrategijskih uslova u kojima su se pripremali i vodili partizanski ratovi ističu se: (1) geostrategijski položaj, značaj i prirodno-geografske karakteristike prostora na kojem se takav rat organizuje i vodi, i (2) odnos određenog partizanskog rata prema širem vojnostrategijskom okruženju.

Od ostalih uslova koji mogu uticati na pripremu i vođenje partizanskog rata treba, pre svih, istaći stepen prethodne pripremljenosti određene zemlje za vođenje takvog rata, što opet zavisi od usvojene ratne doktrine i šire odbrambene politike, zatim od stepena šire međunarodne političke i vojne podrške, tradicije i prethodnih ratnih iskustava, ekonomske razvijenosti i drugog.

Osim tih i drugih objektivnih uslova, veliki značaj imaju i brojni subjektivni uslovi i činioци, a pre svega stepen organizovanosti i sposobnosti političkog i vojnog rukovodstva pokreta da mobilise i pokrene najšire slojeve društva, da pravilno utvrdi političke i vojne ciljeve i da za svaku etapu rata pronađe odgovarajuću vojnu organizaciju i ratnu veštinu.

Rat se, kao oružani sukob država, naroda, klasa i drugih društvenih grupa, u istorijskom razvoju ispoljavao u različitim oblicima i vodio na različite načine. Zavisno od vojnih karakteristika, nastale su i različite klasifikacije ratova.

Partizansko ratovanje, kao forma oružanog suprotstavljanja nadmoćnijem protivniku, odnosno kao specifičan metod

vođenja oružane borbe, u svim fazama razvoja ljudskog društva snažno je uticalo na opšte karakteristike ratovodstva i bilo značajan činilac razvoja svih relevantnih doktrinarno-strategijskih sistema, bez obzira na to da li je i koliko bilo priznavano i tretirano kao legitiman i regularan vid oružanog otpora, odnosno ratnih dejstava.

Bez obzira na stalne tendencije i organizovane pokušaje osporavanja legitimiteta i opštih vrednosti, partizansko ratovanje je ipak potpuno afirmisano u brojnim oslobodilačkim, antikolonijalnim i drugim ratovima i revolucijama, jer se u praksi pokazalo da je primena tog načina ratovanja ne samo celishodno već i jedino moguće vojno rešenje u svim slučajevima kada je slabija strana u sukobu bila prisiljena da se bori sa brojno i tehnički mnogo nadmoćnijim protivnikom. Odnosno, isključivo primenom tog načina ratovanja bilo je moguće uspešno suprotstavljati nadmoćnijem protivniku, a u brojnim slučajevima i ostvarenje krupnih vojnih i političkih ciljeva, kao što su isterivanje agresora i nacionalno oslobođenje.

Pitanjima partizanskog rata i partizanskog ratovanja bavile su se, i još uvek se bave, ne samo klasične vojnonaučne discipline (ratna doktrina, teorija ratne veštine, vojna strategija i dr.) već i brojne druge nauke (istorijska, sociološka, politička i dr.). To je bilo naročito intenzivno u ovom veku, verovatno zbog toga što su u tom istorijskom periodu mnogi narodi upravo partizanskim načinom ratovanja, u borbi sa nadmoćnijim protivnikom, ostvarili izvanredne vojne i političke uspehe.¹

U vojnostručnoj, a i u drugoj literaturi koja se bavi fenomenom partizanskog rata i partizanskog ratovanja pojavljuju se različita gledišta ne samo o njihovoj suštini već i o značenju pojedinih pojmova i izraza, što objektivno stvara manje ili veće nejasnoće i otežava sporazumevanje i objektivno vrednovanje.

Da bi se izbegli mogući nesporazumi i nejasnoće oko značenja nekih pojmova i termina koji će se koristiti treba imati u vidu da se pri njihovom teorijskom određivanju polazilo, pre svega, od vojnotehnološkog kriterijuma, bez obzira na to što se on uvek promišljao u najtešnjoj povezanosti sa društveno-političkim, razvojnim i drugim kriterijumima.

¹ Najtemeljitiu razradu teorije partizanskog rata dao je Mao Zedung u svojim delima: *Strategija pitanja revolucionarnog rat u Kini; Pitanja strategije partizanskog ratovanja protiv japanskog zavojevača; O dugotrajnom ratu*, i drugim.

Tako je odrednicama: partizanski rat, partizansko ratovanje i partizanska dejstva, u kontekstu razmatrane problematike, dato odgovarajuće značenje, bez pretenzije da to budu i njihove potpune i valjane definicije.

Odrednicom *partizanski rat* označava se rat koji se vodi na teritoriji neke zemlje protiv vojnički nadmoćnijeg protivnika, uz primenu specifičnog (partizanski) načina ratovanja. U njemu se oružana borba kombinuje sa političkom borbom i drugim vidovima borbe i otpora, a pored oružanih snaga aktivno učestvuje i organizovano stanovništvo, sa svojim materijalnim i drugim izvorima i potencijalima. Odrednica *partizansko ratovanje* upotrebljava se u značenju *metoda* (način) vođenja oružane borbe, čija je osnovna karakteristika težnja da se izbegnu odlučujući sudari i direktna konfrontacija sa nadmoćnijim snagama protivnika, uz istovremeno izvođenje udara po najosetljivijim ili najslabije branjenim tačkama u njegovom borbenom rasporedu, i šire, u vreme i na mestu kad i gde on to najmanje očekuje. Odrednica *partizanska dejstva* upotrebljava se kao opšti naziv za brze, iznenadne i kratkotrajne borbene *aktivnosti* (akcije) u napadu, odbrani, zasedi i drugim borbenim radnjama. Njihovu suštinu čini nastojanje da se u prvom borbenom kontaktu protivniku nanesu što veći gubici, a zatim, naročito u slučaju nepovoljnog razvoja situacije, prekine neposredni dodir i angažovane snage izvuku iz borbe da bi se izbegli uništavajući udari protivnika i nepotrebni sopstveni gubici.

Navedeno značenje tih odrednica, u stvari, samo je opšte polazno stanovište i najširi okvir za razmatranje nekih suštinskih problema doktrine, vojne organizacije i ratne veštine partizanskog rata. U ovom članku razmatraju se dva pitanja: (1) nužnost nastanka i zakonomernost razvoja partizanskog ratovanja, i (2) uslovi u kojima su otpočinjali i u kojima su se vodili partizanski ratovi.

NUŽNOST NASTANKA I ZAKONOMERNOSTI RAZVOJA PARTIZANSKOG RATOVANJA

Sva relevantna istorijska i vojnonaučna istraživanja fenomena partizanskog ratovanja nedvosmisleno su pokazala da se ono, kao autentična forma oružanog suprotstavljanja zavo-

jevaču, pojavilo istovremeno kad i rat uopšte,² odnosno u društveno-istorijskim i vojnostrategijskim uslovima kada brojno slabija ili ratovanju manje vična društvena zajednica (grupa) nije mogla da mu se odupre na način koji je primenjivao u svojim osvajачkim pohodima i gušenju pokreta otpora porobljenih naroda.

U takvoj situaciji slabija strana u sukobu bila je prisiljena da, umesto direktne i otvorene konfrontacije sa superiornijim protivnikom, pronalazi i primenjuje posebnu taktiku, odnosno specifične borbene postupke i aktivnosti (noćna dejstva, zasede, prepadi, iznenađenja itd.), kojima se maksimalno kompenzirala sopstvena brojna i tehnička inferiornost i stvarali makar i minimalni uslovi za uspešno oružano suprotstavljanje, a često i za odbranu gole životne egzistencije. To znači da je takav način ratovanja, koji je kasnije dobio naziv partizanski, nastao *nužno* u onom istorijskom trenutku, odnosno u onoj fazi nekog ratnog sukoba kada slabija strana nije mogla, koristeći klasični način ratovanja, pružiti otpor nadmoćnijem protivniku, pa je bila prisiljena da pronalazi primerenije metode.

Iz toga sledi zaključak da se partizansko ratovanje, kao autentičan metod oružanog suprotstavljanja nadmoćnijem protivniku, pojavilo kao antipod klasičnom ratovanju, tj. načinu ratovanja koji je bio karakterističan za određenu epohu, i da je takvo ostalo u svim istorijskim periodima, bez obzira na nužne promene i transformacije kroz koje je i samo prolazilo. Ono je, dakle, ostalo antiklasično, ali ne zato što je klasično ratovanje u pojedinim istorijskim periodima samo po sebi, odnosno po osnovnim vojnotehnološkim karakteristikama bilo slabije, već zato što ga slabija strana u sukobu nije mogla, niti smela primenjivati. Ono je, prema tome, nastalo kao legitiman i regularan oblik oružanog suprotstavljanja, zasnovan na pravu ugrožene društvene zajednice da u borbi protiv zavojevača, odnosno za odbranu gole životne egzistencije, koristi sva raspoloživa sredstva i metode ratovanja.

² „U stvari samo partizansko ratovanje (u užem smislu) je zaista staro kao i rat. Već ga opisuje Ksenofont u svom *Anabazisu* krajem V veka pre nove ere, razumije se ne pod današnjim imenom. Partizansko ratovanje je staro kao svet prosto zato što je ono, bez obzira na razvoj vojne organizacije i tehnike koje je dostiglo društvo u određenom istorijskom periodu, forma otpora naroda koji se brani pred znatno nadmoćnijim zavojevačem“, (K. Popović, *Za pravilnu ocenu oslobodilačkog rata Jugoslavije* „Vojno delo“, br. 2/1949, str. 12).

Kao društveno-istorijski uslovljena pojava, partizansko ratovanje je u procesu razvoja u poseban metod vođenja oružane borbe prošlo kroz više faza, pri čemu je ne samo svaki istorijski period već i svaki ratni sukob u kojem je značajnije primenjivano ostavljao snažno obeležje na njegov sadržaj, organizaciju, taktiku i druge karakteristike. Pored društveno-istorijskih i globalnih vojnostrategijskih uslova, na njegov razvoj i vojnotehnološke karakteristike bitno su uticali pojava i razvoj novih i usavršavanje postojećih borbenih sredstava i ratne tehnike, kao i promene u doktrinama i načinu vođenja klasičnih, a posebno protivpartizanskih ratova. Stoga partizansko ratovanje nije moglo ostati na jednom i za sva vremena i uslove primerenom vidu ispoljavanja, kako u smislu kvantitativno-kvalitativnih i organizacijskih karakteristika, tako i po načinu vođenja.

Osim navedenih činilaca, na razvoj i afirmaciju partizanskog ratovanja snažno je uticalo i stalno jačanje svesti i saznanje najširih slojeva naroda o formama i mogućnostima efikasnog otpora zavojevaču, bez obzira na njegovu snagu, što je naročito izraženo u istorijskim periodima kada se celokupan narod, a ne samo organizovane oružane snage, pojavljivao kao osnovna snaga i odlučujući subjekt rata. Otuda i sasvim opravdan zaključak da je u razvoj partizanskog ratovanja ugrađeno stvaralaštvo miliona ljudi, a ne samo njegovih istaknutih vođa i protagonista, i da će upravo to saznanje i ubuduće značajno uticati na mogućnost njegove primene i na njegove osnovne karakteristike, bez obzira na uslove u kojima će se ono ostvarivati.

Različiti modaliteti partizanskog ratovanja mogu se identifikovati u brojnim narodnim bunama i ustancima, oslobodilačkim pokretima i ratovima i drugim vidovima narodnog otpora u svim istorijskim periodima, mada je najsnažniji zamah imalo u periodu razvoja građanskog društva i stvaranja nacionalnih država. Tada su na istorijsku i ratnu pozornicu stupili čitavi narodi, sa svim svojim materijalnim, duhovnim i drugim potencijalima.

U oslobodilačkom ratu španskog naroda protiv Napoleona (1807–1813)³, meksičkog naroda protiv Španije (1810–

³ Partizanski rat španskog naroda protiv Napoleona posebno je karakterističan primer, pre svega zato što je vođen protiv Napoleona kada je on bio na vrhuncu svoje vojne moći, ali i zato što je otpočeo neposredno posle poraza „regularne“ španske vojske i što je po organizovanosti i efikasnosti dostigao do tada najviši nivo.

1815, 1853–1855, 1863–1865), francuskog naroda protiv pruske okupacije 1870/1871, srpskog naroda protiv Turaka (prvi i drugi srpski ustanak 1804. i 1815) i brojnim drugim ratovima i revolucijama u 19. stoleću partizansko ratovanje je doživelo potpunu afirmaciju, pre svega zato što je u određenim uslovima bilo jedini celishodni način borbe i otpora. Zbog toga su u tim ratovima, upravo zahvaljujući primeni različitih modaliteta toga ratovanja, postignuti veliki vojni i politički uspesi.

Početakom 20. veka partizansko ratovanje kao da je gubilo na zamahu i masovnosti, jer nije značajnije primenjivano osim u građanskom ratu u Rusiji (1917–1922). Razlog za to je, pre svega, činjenica da su u prvom svetskom ratu bile angažovane milionske armije (samo u Evropi 65,000.000 ljudi), da su se ratna dejstva vodila veoma intenzivno na pet svetskih (balkansko, azijsko-tursko, istočnoevropsko, zapadnoevropsko, italijansko) i više regionalnih i lokalnih ratišta i, što je posebno značajno, ratna dejstva na svim tim ratištima vodila su se strogo po principima klasične vojne doktrine. Naime, prema njima se ishod ratnog sukoba razrešavao isključivo u direktnom frontalnom sudaru sukobljenih strana, i to na relativno plitkim i stabilnim frontovima, pri čemu borbena dejstva izvan aktiviranih frontova, a pogotovu u dubljoj pozadini protivnika, nisu imala, niti su dobijala veći značaj. Mobilizacija svih demografskih efektivna svake angažovane države (bilo je angažovano 28 država) i njihova krajnja iscrpljenost u četvorogodišnjem ratu objektivno su ostavljale male mogućnosti za razvoj partizanskog ratovanja, pogotovu ako se uzme u obzir tadašnje vladajuće političko-doktrinarno gledište da poraz regularne armije na frontu istovremeno znači kapitulaciju i prekid svakog daljeg oružanog otpora.

U periodu između prvog i drugog svetskog rata partizansko ratovanje je intenzivnije razvijano, pre svega u građanskim ratovima u Kini (1924–1936), gde su primenom toga načina ratovanja revolucionarne snage Kine (Crvena armija) postigle značajne uspehe u borbi protiv snaga Kuomintanga, a 1937. godine i snaga japanskog agresora.

Razvoj partizanskog ratovanja dostigao je kulminaciju u toku drugog svetskog rata, kako po masovnosti primene i ostvarenim rezultatima, tako i po nivou organizacije, metoda vođenja i drugim obeležjima (Jugoslavija, Albanija,

Grčka, Kina, Indokina, Indonezija, i druge). Otuda se s pravom smatra da je to bio period ne samo potpune afirmacije već i definitivnog potvrđivanja i priznavanja partizanskog ratovanja kao regularnog i legitimnog oblika oružanog suprotstavljanja agresiji i okupaciji, i kao, što je posebno važno, jedino mogućeg metoda vođenja oružane borbe u uslovima nepovoljnog odnosa snaga. Takav razvoj partizanskog ratovanja u tom periodu bio je uslovljen, pre svega, činjenicom da je više evropskih i azijskih zemalja bilo okupirano, a njihovi narodi izloženi najsurovijem teroru osvajača, pa su se u borbi za nacionalno oslobođenje, a često i za odbranu životne egzistencije naroda, morali i mogli pokrenuti široki slojevi stanovništva. To je, istovremeno, bila značajna društveno-politička pretpostavka za njihovo vojno angažovanje i organizovanje, a time i za razvoj partizanskog ratovanja.

Činjenica da su osnovne snage sila Osovine (Nemačka, Italija, Japan) bile angažovane na glavnim svetskim ratištima protiv oružanih snaga savezničke koalicije (SSSR, SAD, Engleska i dr.) pozitivno je uticala na razvoj partizanskog pokreta u brojnim zemljama Evrope i Azije. Naime, okupator nikada nije mogao imati na raspolaganju dovoljno jake snage za njegovo gušenje, pogotovu u zemljama u kojima je taj pokret imao masovnu podršku stanovništva i bio dobro organizovan i vođen.

Razvoj i afirmacija partizanskog ratovanja nastavljani su u brojnim oslobodilačkim, antikolonijalnim i revolucionarnim ratovima koji su se vodili (neki se još uvek vode) posle drugog svetskog rata (ratovi vijetnamskog naroda protiv francuskih kolonijalista i američkog agresora 1945–1975, ustanak naroda Malaje 1945–1955, Kenije 1954–1956, Kipra 1955–1959. i drugih naroda protiv britanske kolonijalne vlasti, alžirski narodnooslobodilački rat protiv francuskih kolonijalista 1954–1962, rat naroda Angole protiv portugalske kolonijalne vlasti 1961–1975, i drugi), jer se u praksi pokazalo da su različiti modaliteti partizanskog ratovanja, s obzirom na određene uslove, a posebno višestruku superiornost kolonijalnih i intervencionističkih snaga, bili ne samo jedino moguća opcija vojnog suprotstavljanja već i najvažnije sredstvo za ostvarivanje planiranih vojnih i političkih ciljeva.

Zavisno od istorijskih, društveno-političkih, vojnostrategijskih i drugih uslova u kojima je primenjivano, partizansko

ratovanje je dostizalo različite stepene razvoja, kako po širini i zamahu, tako i po oblicima i metodama ispoljavanja i drugim karakteristikama. U nekim slučajevima ono je imalo široke razmere i bilo dominantan način vođenja oružane borbe za sve vreme trajanja oružanih sukoba, ili u njegovom većem delu, dok je u nekim drugim slučajevima ostajalo na nekim početnim vidovima i oblicima ispoljavanja.

Partizansko ratovanje kao metod vođenja oružane borbe, zavisno od tih uslova, nije se u praksi uvek razvijalo samo uzlaznom linijom, već je, naprotiv, u brojnim slučajevima (Kina, Grčka i dr.) prolazilo kroz različite oblike uzlazno-silazne transformacije, i to ne samo kada se radi o širini i zamahu već i drugim obeležjima, kao što su jačina i organizacija oružanih snaga, oblici i način izvođenja borbenih dejstava, i drugo.

U literaturi o partizanskom ratovanju bilo je više značajnih pokušaja identifikovanja, vrednovanja i teorijskog promišljanja razvojnih faza, odnosno organizacijsko-sadržajnih modela njegovog ispoljavanja, pri čemu se polazilo ne samo od različitih kriterijuma već i od različitih iskustava i saznanja, koja su sticana u bogatoj ratnoj praksi.

Tako je, na primer, general Đap⁴ u razvoju partizanskog rata u Vijetnamu identifikovao dve faze: *fazu gerile i fazu pokretnog rata*. Pod gerilom podrazumeva skup jednostavnih i manjih borbenih akcija, a pod pokretnim ratom oblik borbe u kojem se, pored sitnijih gerilskih akcija, organizuju i izvode krupnije operacije, u kojima elementi klasičnog ratovanja imaju značajno mesto.

Nemački vojni istoričar i teoretičar Gerlic⁵ partizanski rat deli na *taktički*, pod kojim podrazumeva aktivnost malih partizanskih grupa, i *operativni*, pod kojim podrazumeva krupnije partizanske borbene akcije, odnosno partizanske operacije.

Prema P. Jakšiću, partizansko ratovanje se ispoljavalo u tri razvojna nivoa: (1) *partizansko ratovanje nižeg tipa* (dejstva malih partizanskih jedinica u obliku zaseda, prepada, sabotaža, diverzija i sl.); (2) *partizansko ratovanje višeg tipa* (partizanski

⁴ General Đap, *Oslobodilački ratovi naroda Vijetnama*, prevod. VIZ, Beograd, 1973, str. 59.

⁵ Görlitz Walter, *Der zweite Weltkrieg*, Stuttgart, 1952.

bojevi i operacije, pohodi, prebaziranja, kampanje i sl.), i (3) *partizansko-frontalno, odnosno frontalno-partizansko ratovanje* (kombinovanje klasičnih partizanskih i klasičnih frontalnih oblika i metoda ratovanja).⁶

Slično gledište zastupa i B. Mamula, koji nivo razvijenosti partizanskog ratovanja definiše kao: (1) *partizansko ratovanje u užem smislu* (način dejstva partizanskih odreda), (2) *partizansko ratovanje u širem smislu* (kombinovane akcije regularne vojske, partizanskih odreda i narodnih ustanaka) i (3) *prošireni partizanski rat* (kombinovanje akcija partizanskih odreda i regularne vojske, pri čemu regularna vojska primenjuje partizanski način ratovanja).⁷

Analizirajući navedena i brojna druga stanovišta koja se odnose na identifikovanje i vrednovanje stepena razvoja, odnosno oblike ispoljavanja partizanskog ratovanja, nije teško zaključiti da su: struktura i jačina oružanih snaga, razmere i oblici oružane borbe, način izvođenja borbenih dejstava, te veličina i stabilnost slobodnih teritorija bili osnovni kriterijumi i empirijska uporišta od kojih su polazili navedeni autori, bez obzira na određne razlike u načinu njihove eksplikacije.⁸

Polazeći od tih stanovišta, svaki od navedenih kriterijuma mora se posmatrati i ceniti u kontekstu opštih i posebnih uslova u kojima je dolazilo do primene partizanskog ratovanja, pogotovu ako se ima u vidu činjenica da su se u nekim slučajevima ostvarivali krupni vojni i politički rezultati, a da razvoj jednog ili više tih elemenata nije dostigao najviši nivo. U tim slučajevima ograničenost razvoja nekog od tih elemenata kompenzirana je brojnim drugim sadržajima, pre svega maksimalnim intenziviranjem političke borbe i drugih oblika neoružane borbe i otpora.

USLOVI U KOJIMA SU OTPOČINJANI I VOĐENI PARTIZANSKI RATOVI

Proučavanjem istorije partizanskog ratovanja, a posebno partizanskih ratova vođenih u bližoj prošlosti, dolazi se, između ostalog, i do saznanja da su oni, pored nekih zajedni-

⁶ P. Jakšić, *Savremeni rat I*, Vuk Karadžić. Beograd, 1959, str. 70.

⁷ B. Mamula, *Savremeni svijet i naša odbrana*, VIZ, Beograd, 1985, str. 45.

⁸ Detaljnije: J. Ninković, *Partizanski rat – posebna vrsta rata*, „Vojno delo“, br. 5–6/1989.

kih karakteristika, po mnogo čemu bili osobeni, što je, pre svega, posledica delovanja različitih društveno-istorijskih, geopolitičkih, vojnostrategijskih i drugih uslova u kojima su nastajali i u kojima su se vodili.

Identifikacija i sistematizacija tih uslova jedan je od najznačajnijih problema naučnog istraživanja i oblikovanja teorije partizanskog ratovanja, jer su saznanja o značajnim karakteristikama tih uslova i stepenu njihovog uticaja na konkretna praktična rešenja u domenu organizacije i vođenja partizanskog rata i, uopšte, primene tog načina ratovanja bila i ostala jedino pouzdana empirijska osnova ne samo za dalji razvoj teorije već i za planiranje i provođenje brojnih praktičnih mera i aktivnosti u okviru vojnih priprema, naročito u državama koje računaju na mogućnost vođenja partizanskog rata na svojoj teritoriji.

Uslovi u kojima su otpočinjali i u kojima su se vodili partizanski ratovi definišu se i klasifikuju na različite načine, a za osnov podele uzimaju se različiti kriterijumi i teorijska polazišta. U sistematizaciji i operacionalizaciji tih uslova oni se manje ili više sažimaju, što zavisi od metodološkog prilaza, konkretnih potreba i brojnih drugih činilaca.

Međutim, bez obzira na to kako su praktično označeni i definisani, ni u jednoj valjanoj klasifikaciji nisu se mogle izbeći dve grupe uslova: (1) društveno-politički, i (2) vojnostrategijski, jer se uvek javljaju i kao najznačajniji činioци, s najvećim uticajem na pojavu, organizaciju, način vođenja i sva druga pitanja strategije partizanskog rata.

Bez detaljnijeg elaboriranja odrednice „društveno-politički uslovi“, a posebno njenog sadržaja, ipak bi se, sa stanovišta razmatrane teme, u tu grupu uslova mogle svrstati spoljnopolićke, unutrašnjopolićke, državno-pravne i slične okolnosti i odnosi u kojima se pripremao i vodio određeni partizanski rat, a koji su kao činioци najviše uticali na razloge, mogućnost i vreme otpočinjanja, izbor cilja, organizaciju i sva druga pitanja vezana za njegovo vođenje. Reć je, zapravo, o okolnostima koje su najneposrednije uticale na opredeljenje za partizanski rat kao jedino celishodan oblik oružanog suprotstavljanja, odnosno jedino raspoloživo sredstvo za ostvarenje legitimnih političkih i vojnih ciljeva.

Ako se na taj način razmatraju globalni društveno-politićki uslovi, može se konstatovati da su partizanski ratovi,

posebno oni u nedavnoj prošlosti, nastajali i vodili se, pre svega, kao: (1) oblik oslobodilačkih ratova protiv okupatora, (2) oblik antikolonijalnih ratova, i (3) oblik unutrašnjih građanskih ratova.

Oblikom oslobodilačkih ratova protiv okupatora mogu se smatrati partizanski ratovi koji su nastajali u uslovima okupacije i razbijanja državnog suvereniteta određene države ili dela njene teritorije,⁹ pa je isterivanje okupatora i nacionalno oslobođenje i moglo biti osnovni politički i vojni cilj, a time i osnova opštepoliitičke platforme za pokretanje i mobilizaciju najširih slojeva stanovništva u borbi za ostvarivanje tih ciljeva.

Gubljenje državnog suvereniteta, narušavanje teritorijalne celovitosti, razbijanje institucija legitimne vlasti, represivan okupacioni sistem, a često i najgrublji teror bile su odlike stanja u okupiranoj zemlji, što je i dovodilo do različitih vidova i oblika otpora, uključujući i vođenje totalnog partizanskog rata. Pri tome, posebno značajna bila je činjenica da je nakon okupacije i razbijanja države bila razbijena i vojna organizacija, a time i svaki oblik daljeg oružanog suprotstavljanja, što je još više usložavalo situaciju i otežavalo organizaciju i nastavak oružanog otpora u značajno promenjenim uslovima.

Ako se, pri tome, ima u vidu i činjenica da je okupator često za kontrolu teritorije i borbu protiv svih pokušaja otpora okupaciji, pored upotrebe jakih sopstvenih oružanih snaga i drugih sredstava, uspevao da formira i angažuje i određene kolaboracionističke oružane formacije, nije teško zaključiti da su to objektivno bili najteži uslovi, pogotovu ako je uz to uspevao da inicira i razvije unutrašnje političke sukobe i trvenja, i tako oteža, a u nekim slučajevima i onemogućí, masovno angažovanje stanovništva u različitim oblicima oružane i neoružane borbe i otpora, bez čega se ne može ni zamisliti uspešno vođenje iole ozbiljnijeg partizanskog rata.

Istorijski, gotovo da i nema primera da je posle poraza u direktnom frontalnom sudaru sa agresorom državno i vojno rukovodstvo neke zemlje organizovalo partizanski rat kao oblik produženog otpora. Najčešće su se takvi ratovi završavali kapitulacijom i okupacijom zemlje, a naknadno se, odnosno

⁹ Kao tipični primeri takvih ratova mogu se označiti narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji 1941–1945, Albaniji 1941–1945, i Grčkoj 1942–1944, narodnooslobodilački rat vijetnamskog naroda protiv japanske okupacije 1941–1945, kao i partizanski rad na okupiranoj teritoriji SSSR-a 1941–1945. godine.

u novostvorenim uslovima, pristupalo organizaciji oružanog otpora u formi partizanskog rata. Izuzetak je, donekle, partizanski rat španskog naroda protiv Napoleona (1807–1813), koji je otpočeo neposredno posle poraza regularne vojske, ali i tada je on nastao kao spontana reakcija stanovništva na slom redovne vojne organizacije i prelazak vladajućih društvenih krugova na stranu okupatora.

*Kao oblik antikolonijalnih ratova*¹⁰ mogu se označiti partizanski ratovi koji su nastajali u uslovima dugogodišnje kolonijalne potčinjenosti pojedinih naroda i država, odnosno kada su, zahvaljujući narasloj političkoj svesti, porobljeni narodi otpočinjali borbu za nacionalno oslobođenje i političku nezavisnost u okviru opšte antikolonijalne revolucije, koja je vrhunac dostigla u drugoj polovini pedesetih i početkom šezdesetih godina ovog veka.

Slično kao i u uslovima okupacije, organizacija i pružanje otpora, a pogotovu organizacija i vođenje oružane borbe protiv godinama izgrađivane kolonijalne vlasti nekad najmoćnijih kolonijalnih imperija (Engleska, Francuska, Španija, Portugalija, Holandija i dr.), bili su izuzetno teški, tim više što su te sile posedovale veoma jake i dobro pripremljene kolonijalne trupe i, što je posebno važno, snažne institucije kolonijalne vlasti, ali i značajne vojne jedinice formirane od domaćeg stanovništva.

Grubo suzbijanje svakog pokreta otpora, ograničavanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, ekonomska eksploatacija i unutrašnji sukobi između pojedinih naroda i plemena, odnosno pojedinih društvenih grupa i staleža, bile su osnovne karakteristike ekonomsko-političkog stanja u većini država u kojima je dolazilo do razvoja antikolonijalne borbe, odnosno partizanskog ratovanja kao njenog vojnog oblika.

Osnovni ciljevi u tim ratovima bili su oslobođenje od kolonijalne vlasti i sticanje nezavisnosti, što je bila osnova političke platforme na kojoj su okupljane narodne mase i pokretane u oružanu borbu, posebno u slučajevima kada kolonijalna sila nije bila spremna na političke pregovore i napuštanje svoje kolonijalne pozicije.

Kao oblik unutrašnjih građanskih sukoba partizanski ratovi su nastajali u slučajevima kada su unutrašnje društveno-

¹⁰ Od ukupno 26 značajnijih ratnih sukoba koji su se vođeni posle drugog svetskog rata, 12 su bili antikolonijalni ratovi.

-političke suprotnosti različitih grupa (nacije, klase, staleži, verske zajednice i sl.) prerastale u oružane sukobe, pa se neka strana u sukobu opredeljivala za partizanski rat kao izgledno vojno rešenje.

Unutrašnji politički odnosi između sukobljenih društvenih grupa, pogotovu u situaciji kada je neka od njih imala podršku spoljnog faktora, postepeno su prerastali u žestoke oružane sukobe. Tada je slabija strana bila prisiljena da koristi partizanske metode ratovanja, koji su postepeno prerastali u totalni partizanski rat.¹¹

Bilo je i slučajeva da neki oslobodilački ili antikolonijalni rat, pod uticajem spoljnih faktora, odnosno usled nepovoljnog razvoja unutrašnje političke situacije, u nekoj svojoj fazi preraste u unutrašnji građanski sukob¹², u kojem je jedna od sukobljenih strana nastavljala da vodi partizanski rat, ali ne protiv okupatora ili kolonijalnih trupa, već protiv oružanih snaga novouspostavljenog režima.

Očigledno je da su društveno-politički uslovi u kojima su otpočinjali i u kojima su se vodili partizanski ratovi u svakom od navedenih slučajeva bili izuzetno teški i složeni, tim pre što su neki od njih istovremeno bili oslobodilački (borba protiv okupatora) i antikolonijalni (borba protiv kolonijalne sile), a često su imali i izražene primese unutrašnjeg građanskog rata.¹³ To je dodatno opterećivalo i usložavalo ukupnu situaciju, kao i mogućnost za njihovo organizovanje i uspešno vođenje.

Kompleks društveno-političkih uslova u kojima su nastajali i u kojima su se vodili partizanski ratovi označava, zapravo, najšire okvire, ali i sasvim određeni kvalitet konkretnih društvenih i političkih odnosa u nekoj zemlji sa veoma polarizovanim pogledima relevantnih političkih činilaca na određenu situaciju i način njenog razrešavanja, posebno kada se radi o izboru vojne opcije, uključujući i oružano suprotstavljanje primenom partizanskog ratovanja.

¹¹ Kao tipični primeri takvih ratova mogli bi se označiti građanski ratovi u Kini u periodu od 1924. do 1936. građanski rat u Kambodži 1970–1975, i drugi.

¹² Oslobodilački rat naroda Grčke protiv okupatora, koji je otpočeo 1942, prerastao je 1944. u tipičan građanski rat u kojem su snage ELAS-a, u borbi protiv vladinih i engleskih trupa, primenjivale i dalje partizanski način ratovanja.

¹³ Partizanski rat u Indokini (kasnije Vijetnam) otpočeo je kao oslobodilački rat protiv japanske okupacije (1942–1945), da bi se od 1945. do 1954. vodio kao antikolonijalni (protiv Francuske), a u periodu 1960–1975. istovremeno kao rat protiv intervencionističkih snaga SAD i oružanih snaga sajgonskog režima.

U vezi s tim, još dva činioca utiču na ukupne društveno-političke uslove u kojima se priprema i vodi svaki partizanski rat, a posebno na odnos pojedinih društvenih grupa prema toj opciji i njihovu spremnost da se u takvom ratu odlučno angažuju. Pre svega, to je međunarodni položaj zemlje u kojoj se priprema i vodi partizanski rat, odnosno konkretan odnos šireg spoljnopolitičkog okruženja prema zbivanjima u toj zemlji, stepen međunarodne podrške, konkretno stanje međudržavnih odnosa, i drugo. Drugi, isto tako značajan činilac jeste i organizovanost i jačina subjektivnih političkih snaga (partije, pokreti, političke koalicije, grupe i dr.), koje se javljaju kao organizatori i koje predvode pokret otpora koji uključuje i oružano suprotstavljanje. Na osnovu iskustva, u vezi s tim situacija je bila različita, odnosno manje ili više povoljna, što se neposredno odražavalo ne samo na probleme organizacije već i na zamah i širinu pokreta otpora kao značajne političke pretpostavke za uspešno vođenje partizanskog rata. Organizovanost i jačina subjektivnih snaga imaju izuzetan značaj i zbog toga što se u procesu organizovanja i vođenja partizanskog rata najčešće, naročito u početku, ne može računati na sistem postojeće državne vlasti, odnosno na njene organe i institucije, pa institucije i organi političkih organizacija preuzimaju i te funkcije.

Mada su društveno-politički i vojnostrategijski uslovi u kojima su otpočinjani i u kojima su se vodili partizanski ratovi međusobno najtešnje povezani i zavisni, ipak su se izražavali i kao splet specifičnih okolnosti, koje su mogle, manje ili više, uticati na pripremu i vođenje svakog partizanskog rata, pogotovu na njegovu vojnu organizaciju i strategiju. U vezi s tim, posebno su interesantne okolnosti koje, posmatrane sa globalnog ili šireg regionalnog nivoa, determinišu geostrategijski položaj i značaj područja u kojem se priprema ili vodi partizanski rat, kao i okolnosti koje proizilaze iz šireg vojno-političkog okruženja, odnosno konstelacije vojnih i političkih odnosa u određenom vremenu i na određenom prostoru.

Geostrategijski položaj i značaj područja u kojem se priprema ili vodi partizanski rat uvek je bio izuzetno važan uslov i činilac koji je značajno uticao na mogućnost organizovanja i vođenja partizanskog rata. To se manifestovalo, pre

svega, kao odnos okupacijske ili kolonijalne vlasti prema njemu, a u nekim slučajevima i nekih svetskih sila koje na tom prostoru nisu bile neposredno prisutne. Sa stanovišta odnosa prema glavnim svetskim ili regionalnim ratištima, važnijim kopnenim ili pomorskim komunikacijama, izvorima i resursima značajnih stratezijskih sirovina i drugim političkim i stratezijski značajnim lokacijama i objektima, neki prostor za vođenje partizanskog rata može biti manje ili više povoljan, što uvek utiče, pre svega, na mogućnost njegovog vođenja, a zatim i na izbor cilja rata, intenziteta i razmere oružane borbe, karakter vojne organizacije, način vođenja borbenih dejstava, razvoj neoružanih oblika borbe i otpora i na sva druga doktrinarna opredeljenja i praktična rešenja.

Ako prostor na kojem se priprema ili vodi partizanski rat ima veći politički i geostratezijski značaj (nalazi se u zahvatu glavnih svetskih ili regionalnih ratišta, pokriva važne kopnene i pomorske komunikacije, obuhvata ili se nalazi u neposrednoj blizini izvora važnih stratezijskih sirovina i sl.), onda će, pre svega, okupatorska ili kolonijalna vlast, a ponekad i druge, naročito velike svetske sile, nastojati po svaku cenu da ga zadrže, kontrolišu i obezbeđuju. Zavisno od konkretnog interesa, s jedne, i unutrašnjih političkih i drugih odnosa, s druge strane, okupatorska, odnosno kolonijalna vlast će angažovati odgovarajuće oružane snage, izgrađivati odgovarajući sistem okupacije i kontrole i preduzimati brojne druge mere kako bi obezbedila svoj interes i sprečila sve, pogotovu oružane aktivnosti koje bi pokušale da se organizuju. Velike svetske sile koje nisu neposredno angažovane imaju, isto tako, velike mogućnosti da utiču na razvoj situacije i obezbede svoje interese, od čega zavisi i njihov odnos prema partizanskom ratu na određenom prostoru.

Ukoliko neki prostor nema veći politički i stratezijski značaj i uticaj na konstelaciju globalnih svetskih ili širih ekonomskih i vojno-političkih odnosa, onda će politika, odnosno konkretne vojne akcije zainteresovanih strana biti s tim usklađene i dimenzionirane, kako po obimu i intenzitetu, tako i po načinu realizacije i vojnotehnološkim karakteristikama. To će se najdirektnije odražavati, pre svega, na mogućnost otpočinjanja i vođenja partizanskog rata, a zatim i na njegove osnovne karakteristike, ukoliko se u određenoj situaciji takav rat oceni kao celishodno i racionalno vojno rešenje.

Veoma važan činilac koji determiniše geostrategijski položaj i značaj područja na kojem se priprema ili vodi partizanski rat jeste i njegov fizički odnos prema susednim područjima, kao i stanje međudržavnih odnosa u širem regionu. U praksi se pokazalo da je sa stanovišta mogućnosti organizovanja i vođenja partizanskog rata najpovoljnije kada se prostor države u kojoj se takav rat priprema direktno naslanja na savezničke ili prijateljske zemlje (slučaj Vijetnama, Alžira, i dr.), a najnepovoljniji onda kada je taj prostor izolovan, odnosno kada između države u kojoj se priprema ili vodi partizanski rat i savezničkih ili prijateljskih zemalja ne postoji neposredna fizička veza (slučaj Jugoslavije u toku drugog svetskog rata).

Veličina, oblik, prirodno-geografske, urbane i druge karakteristike, pogotovu ako se posmatraju i cene u najtešnjoj povezanosti sa geostrategijskim položajem i značajem određenog prostora, takođe su značajne kao činilac koji utiče na mogućnost, razmere i način vođenja partizanskog rata.

Mada su se partizanski ratovi vodili u državama različite veličine, prirodno-geografskih i drugih karakteristika¹⁴, osnovano bi se moglo zaključiti da veći prostor, pogotovu ako ima povoljan geografski oblik i optimalne prirodno-geografske karakteristike (reljef, pokrivenost, pedološki sastav i dr.), objektivno pruža povoljnije uslove za vođenje partizanskog rata. Štaviše, neke istaknute partizanske vođe i teoretičari¹⁵ apsolutizirali su značaj prostora, ocenjujući ga kao osnovnu pretpostavku (*conditio sine qua non*) za uspešno vođenje takvog rata.

Na većem prostoru se, po pravilu, nalaze veći demografski, ekonomski, materijalni i drugi kapaciteti, koji služe za popunu i snabdevanje oružanih snaga, i za organizaciju celokupnog života na slobodnim teritorijama koje već postoje ili će se stvarati. Veći prostor protivnik teže kontroliše, jer zahteva angažovanje jačih snaga, što se ne može uvek obezbe-

¹⁴ Partizanski rat je uspešno vođen u Kini, koja ima površinu od 9.569.961 km², ali i na Kipru, koji ima površinu od svega 9.571 km². On je vođen i u džunglama Indonezije i Vijetnama, a skoro u isto vreme i u pustinjским delovima Alžira i na brdsko-planinskom zemljištu Jugoslavije i Grčke.

¹⁵ „Teritorija treba da bude velika... Taj uslov za vođenje partizanskog rata u Kini već postoji zbog veličine kineske teritorije i nedostatka žive sile kod neprijatelja. Sa stanovišta mogućnosti vođenja partizanskog rata ovaj uslov ima veliki, čak i prvostepeni značaj. U malim zemljama, na primer, u Belgiji, gde toga nema, mogućnost vođenja partizanskog rata je vrlo ograničena, a ponekad i potpuno isključena“, Mao Zedung, *Izabrana dela*, tom I, „Vojno delo“, Beograd, 1957, str. 377.

ditu, nudi povoljnije mogućnosti za manevrisanje partizanskih snaga, izbegavanje okruženja, prenošenje težišta, i drugo. Uz to, povoljniji (prikupljen) geografski oblik dodatni je pozitivan elemenat koji se mora uzimati u obzir pri vrednovanju prostora kao vojnostrategijskog uslova.

Povoljne prirodno-geografske i urbane karakteristike prostora bile su u brojnim slučajevima¹⁶ činilac od velikog značaja i uticaja na mogućnost i način vođenja partizanskog rata, posebno u njegovoj početnoj fazi, ali i kasnije, u uslovima izrazite brojne, a naročito tehničke nadmoćnosti protivnika. Povoljne karakteristike prostora (reljef, pokrivenost, klima, pedološki sastav i dr.) omogućavale su partizanskim snagama ne samo dobru zaštitu i maskiranje već i uspešno manevrisanje i izvođenje različitih borbenih akcija, kao i celishodno uređenje teritorije, odnosno izgradnju neophodne infrastrukture (putevi, bolnice, skloništa, skladišta i dr.), što za uspešno vođenje partizanskog rata ima izuzetan značaj.

Pored geostrategijskog položaja, značaja i opštih karakteristika prostora, važan činilac koji konstituše ukupne vojnostrategijske uslove u kojima su se pripremali i vodili partizanski ratovi jeste i karakter šireg vojno-političkog okruženja, odnosno stanje i konstelacija međunarodnih odnosa u vremenu kada se pripremao ili vodio neki partizanski rat. U tom pogledu bile su karakteristične dve dijametralno suprotne situacije: (1) kada se neki partizanski rat pripremao i vodio u okviru svetskog ili šireg regionalnog sukoba, i (2) kada se on vodio izvan takvog sukoba.

U okviru svetskog ili šireg regionalnog sukoba partizanski ratovi, naročito ako su imali šire razmere i intenzitet, bili su značajan strategijski činilac na koji su morale računati zaraćene strane, bez obzira na to da li su područja na kojima se on pripremao ili vodio bila neposredno povezana sa nekim od svetskih ili regionalnih ratišta, ili su bila na manjoj ili većoj udaljenosti od njih. Ako se, uz to, partizanski rat na određenom području vodio protiv oružanih snaga jednog od protivnika angažovanih u svetskom ili regionalnom ratnom sukobu,

¹⁶ Prirodne karakteristike vijetnamskog ratišta (reljef, hidrografija, klima, vegetacija, pedološki sastav tla i dr.) bile su ne samo značajan činilac već i bitna pretpostavka uspešnog vođenja partizanskog rata, pre svega zato što su ograničavali, a nekad (period monsunskih kiša) i potpuno onemogućavali upotrebu avijacije, helikoptera, oklopnih i drugih borbenih sredstava oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država.

onda je objektivno bio ne samo značajan elemenat u strategijsko-operativnim planovima zaraćenih strana već je i kao veoma značajan činilac uticao na karakter, tok, a često i na ishod ratnih dejstava na aktiviranim frontovima. Takav značaj partizanskog rata proizilazi iz činjenice da su se za protivpartizanska dejstva morale izdvajati određene snage i sredstva koji bi se, inače, mogli angažovati na glavnim ratištima, što je za jednu stranu u sukobu bila veoma pozitivna, a za drugu veoma negativna okolnost.

Međutim, nije manje značajna ni činjenica da je angažovanje glavnih snaga protivnika u nekom svetskom ili regionalnom sukobu pozitivno uticalo ne samo na mogućnost otpočinjanja i vođenja određenog partizanskog rata već i na sve njegove vojne i druge karakteristike. Angažovanje glavnih snaga i usmeravanje ukupnih ratnih napora okupacijske ili kolonijalne sile na glavna ratišta,¹⁷ odnosno izvan prostora na kojem se priprema ili vodi partizanski rat, ispoljavalo se kao veoma pozitivan činilac, a često i kao jedan od najvažnijih preduslova za njegovo vođenje uopšte. U okviru toga, kao posebno karakteristične treba označiti slučajeve kada se partizanski rat organizuje i vodi na delu okupirane teritorije neke zemlje (partizanski rat na okupiranim područjima SSSR-a 1941–1945), pri čemu su glavne snage i težišni ratni naponi te zemlje usmereni na uspostavljene frontove. U takvoj situaciji organizacija i vođenje partizanskog rata u pozadini protivnika najtešnje su povezani i usklađeni sa potrebama i zahtevima fronta, kako izbor cilja, objekata i težišta dejstava, tako i vreme i način izvođenja pojedinih akcija.

Organizacija i vođenje partizanskog rata izvan širih ratnih sukoba,¹⁸ a posebno u situaciji kada se nije moglo računati na značajniju pomoć saveznika, odnosno veću međunarodnu podršku, bili su mnogo teži i složeniji, naročito ako su se događali na značajnijem strategijskom području za koje su bile zainteresovane velike svetske sile. U tim slučajevima zainteresovane svetske sile su mogle u suprotstavljanju razvoju parti-

¹⁷ Početkom oružanog ustanka u Jugoslaviji 1941. godine, pored dela italijanskih, bugarskih i mađarskih oružanih snaga, bile su angažovane četiri nemačke divizije i više samostalnih jedinica ranga brigade i bataljona, ukupne jačine 80.000 vojnika. Tokom rata (1941–1945) u Jugoslaviji su bile angažovane okupatorske snage ekvivalenta 20–30 divizija, koje nisu mogle biti angažovane na drugim frontovima.

¹⁸ Vijetnamski rat (1941–1945), alžirski oslobodilački rat (1954–1962), antikolonijalni i oslobodilački ratovi u Keniji, Kipru, Angoli, i drugi.

zanskog rata i protivpartizanskim dejstvima angažovati najčešće velike snage i sredstva, što se značajno odražavalo na mogućnost otpočinjanja i na vođenje partizanskog rata. Taj činilac je, prema tome, morao bitno uticati na doktrinu i strategiju takvog rata, pa i na izbor svih praktičnih rešenja iz domena vojne organizacije, materijalno-tehničkog obezbeđenja, načina upotrebe partizanskih snaga, i drugo.

Istorijska iskustva upućuju na zaključak da su za organizovanje i vođenje partizanskog rata objektivno bili povoljniji uslovi onda kada se on pripremao i vodio u okviru šireg ratnog sukoba, a pogotovu u slučaju kada su osnovne snage protivnika bile angažovane na glavnim ratištima, zbog čega se nisu mogle odlučnije i masovnije angažovati u protivpartizanskom ratu. Nedostatak snaga za vođenje protivpartizanskog rata prisiljavao je protivnika da se ograniči na posedanje i odbranu većih gradova, industrijskih centara i drugih značajnih područja i objekata, što je sa stanovišta mogućnosti i načina vođenja partizanskog rata, objektivno, bila veoma povoljna okolnost.

U suprotnom slučaju, tj. u situaciji kada su se partizanski ratovi pripremali i vodili izvan šireg ratnog sukoba, a pogotovu ako su u protivpartizanskom ratu bile angažovane oružane snage neke velike sile, i kada partizanski pokret nije imao veću međunarodnu podršku, uslovi su bili znatno teži, što se neminovno odražavalo na mogućnost njegovog vođenja, a zatim i na sva druga doktrinarno-strategijska, materijalno-tehnička, operativno-taktička i ostala rešenja.

Izdvajanje i obrada samo nekih značajnih činilaca koji su određivali društveno-političke i vojnostrategijske uslove u kojima su se pripremali i vodili partizanski ratovi ne znači da i brojni drugi uslovi i činioci nisu, manje ili više, uticali na njihovu organizaciju i vođenje, pogotovu ako se imaju u vidu brojne specifičnosti koje su proizilazile iz načina i vremena otpočinjanja (produžetak započetog rata, masovni oružani ustanak, dejstvo manjih gerilskih grupa i sl.), stepena prethodne pripremljenosti, tradicije, nacionalne, verske i klasne strukture društva, i drugo.

Društveno-politički, vojnostrategijski i drugi uslovi u kojima su nastajali i u kojima su se vodili partizanski ratovi bili su veoma različiti, ali su međusobno bili najtešnje povezani

i isprepleteni, pa se moraju posmatrati kompleksno, tj. kao jedinstven sintetički izraz stanja i okolnosti u kojima se partizanski rat pojavljuje i kao nužno, i kao jedino moguće vojno rešenje.

S U M M A R Y

EMERGENCE AND GENERAL CHARACTERISTICS OF PARTISAN WARFARE

Partisan wars commenced and were waged in very diverse historical, socio-political, military-strategic and other circumstances, which were basically determining not only the possibility of their commencement and development but also the forms of their organization, the manners and forms of combat operations, and their other characteristics.

The analysis of socio-political circumstances as the widest socio-historical environment shows that these wars were waged: (1) as a form of liberation war against aggressors and occupiers; (2) as a form of anti-colonial wars; (3) as a form of civil wars.

Each of these three groups of circumstances was peculiar both by its substance and its characteristics, which most directly influenced the organization, forms and other matters of each partisan war.

Outstanding military-strategic circumstances in which partisan wars were prepared and waged were: (1) geostrategic position, importance and geographic characteristics of territory; and (2) position of the partisan war in relation to its wider militar-strategic environment.

Of other circumstances which can influence the preparations for and waging a partisan war should be noted, first of all, the degree of preparedness of the country for waging this kind of war, which depends on the adopted war doctrine and the general defence policy of the country, on the degree of its wider international political and military support, on its tradition and previous war experiences, on the degree of development of its economy, and the like.

In addition to these and other objective conditions and circumstances, of great significance are numerous subjective conditions and factors – first of all the degree of organization and ability of the political and military leadership of the movement to mobilize and stir the widest layers of society, to correctly choose and establish political and military aims, and to find out for each stage of the war the adequate military organization and the art of war.

R E S U M E

APPARITION ET CARACTERISTIQUES GENERALES DE LA GUERRE DE PARTISANS

Les guerres de partisans ont été déclenchées et menées dans des conditions historiques, socio-politiques, militairo-stratégiques très variées, qui, comme les faits, avaient déterminé d'une façon décisive non seulement le temps de leur

déclenchement et de leur conduite, mais aussi le caractère de leur organisation, la façon de conduite des opérations de combat et autres caractéristiques.

Analyse des conditions globales socio-politiques comme l'environnement socio-historique le plus large montre que ces guerres sont menées comme: (1) la forme de la guerre de libération contre un occupant, (2) la forme de la guerre anticolonialiste, et (3) la forme de la guerre civile interne.

Chaque groupe des conditions a été spécifique sur le plan de l'organisation, façon de conduite et autres questions de la guerre de partisans en question.

Dans le complexe des conditions militairo-stratégiques sous lesquelles ces guerres ont été préparées et menées on voit en particulier: (1) la position géostratégique, l'importance et caractéristiques géonaturelles de l'espace sur lequel cette guerre a été organisée et menée et (2) le rapport de cette guerre donnée envers l'environnement militairo-stratégique élargi.

D'autres conditions pouvant faire une influence sur la conduite et les préparatifs de la guerre sont, avant tout, le degré des préparatifs préalables du pays en question pour la guerre de telle nature, ce que dépend de la doctrine de la guerre adoptée et de la politique de défense, le degré du support politique et militaire international, de la tradition et des expériences tirées des guerres précédentes, du développement économique etc.

Sauf ces conditions objectives, les conditions subjectives ont aussi une importance particulière sur la guerre et, avant tout, le degré de l'organisation et des capacités des dirigeants politiques et militaires pour la mobilisation de la société, pour la détermination exacte des objectifs politiques et militaires concernant différentes étapes de la guerre et pour l'établissement de l'organisation militaire et de l'art de guerre adéquate.

РЕЗЮМЕ

СТАНОВЛЕНИЕ И ОБЩИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАЗВИТИЯ ПАРТИЗАНСКОГО СПОСОБА ВЕДЕНИЯ ВОЙНЫ

Партизанские войны начинались и велись в весьма различных исторических, общественно-политических, военно-стратегических и общественных условиях, которые в качестве факторов существенно определяли не только возможность их начала и ведения, но и характер их организации, способ проведения боевых действий и другие характеристики. Анализ глобальных общественно-политических условий, как широчайшего общественно-политического окружения, показывает, что эти войны велись: (1) как форма освободительных войн против оккупантов, (2) как форма антиколониальных войн и (3) как форма внутренних гражданских войн.

Каждая из этих трех групп условий была в некоторой степени специфичной как по своей сути, так и по способу проявления, что самым непосредственным способом отражалось на организацию, способ ведения и другие вопросы конкретной партизанской войны.

В комплексе военно-стратегических условий, в которых подготавливались и велись партизанские войны, выделяются: (1) геостратегическое

положение, значение и естественно-географические характеристики пространства, на котором такая война организуется и ведется и (2) отношение данной партизанской войны к более широкому военно-стратегическому окружению.

Среди остальных условий, которые могут влиять на подготовку и ведение партизанской войны, надо прежде всего подчеркнуть степень предварительной подготовленности определенной страны к ведению такой войны, что со своей стороны зависит от принятой военной доктрины и оборонительной политики, потом степень более широкой международной политической и военной поддержки, традиции и имеющийся военный опыт, экономическое развитие и др.

Кроме этих и других объективных условий, большое значение имеют и многочисленные субъективные условия и факторы, а прежде всего степень организованности и способности политического и военного руководства движения мобилизовать и поднять широчайшие слои общества, правильно определить политические и военные цели и на каждом Ятапе ведения войны создавать соответствующую военную организацию и военное искусство.